

Bożena Gramsz

PTAKI WODNO-BŁOTNE STAWÓW PODGÓRZYŃSKICH W LATACH 1981-1983
Breeding birds of Podgórzyn fish-ponds in 1981-1983

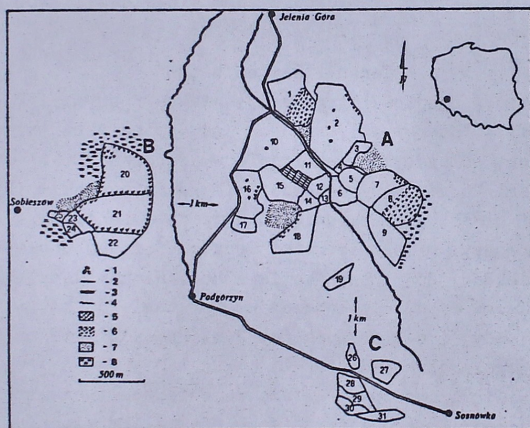
Głównym celem pracy była ocena składu gatunkowego i liczebności lęgowych ptaków wodno-błotnych na jednym z najwyższych położonych kompleksów stawów rybnych w Polsce. Mniejsze znaczenie miały obserwacje poza okresem lęgowym, ponieważ w okresie wiosennych i jesiennych przelotów ptaków większość stawów pozostawała bez wody.

Teren i metoda badań

Teren badań obejmował trzy grupy stawów rybnych ("Podgórzyn, "Sobieszów" i "Sosnówka"), znanych pod ogólną nazwą stawów podgórzyńskich, położonych odpowiednio w kierunku NE, NW i SE od miejscowości Podgórzyn w województwie jeleniogórskim (Ryc. 1). Obszar ten mieści się w granicach Kotliny Jeleniogórskiej, u stóp Karkonoszy, w dolinie rzeki Podgórnej i jej dopływów, na wysokości około 320 m n.p.m. (Kulik 1986). Badany kompleks obejmuje 31 stawów rybnych o łącznej powierzchni 235 ha (w tym 170 ha lustra wody) i o głębokości do 2 m. Prowadzi się na nich intensywną gospodarkę karpia.

Stawy w większości były świeżo remontowane, w związku z tym ich brzegi oraz lustro wody tylko w niewielkim stopniu (odpowiednio 17% i 5-10%) pokrywała roślinność bagienna z klasy *Phragmitetea* (Ryc. 1). W obrębie tej klasy wyróżniono: szuwar właściwy reprezentowany głównie przez jednogatunkowe agregacje *Phragmites communis*, *Typha latifolia*, *Glyceria aquatica*, *Spartanium ramosum*, *Schoenoplectus lacustris*, *Typha angustifolia* oraz szuwar turzycowy na który składały się przede wszystkim: *Carex acutiformis*, *Carex rostrata*, *Carex fusca* i inne. Zbiorowiska szuwaru właściwego i turzycowego mogą przetrwać zimę mimo spuszczonej wody na stawach, dzięki czemu zajmowały stosunkowo znaczne powierzchnie na dwóch spośród kontrolowanych w r. 1981 stawów, których od dawna nie remontowano. W 1981/82 stawy te oczyszczono, co o połowę zmniejszyło ogólne pokrycie lustra

wody całego kompleksu. Roślinność pływająca z klasy Lemnetae oraz zanurzona z klasy Potametea, występowała na badanym obszarze jedynie w postaci szczątkowej. Złożyły się na to dwa czynniki: częste oczyszczanie stawów i regularne opróżnianie ich z wody. W sąsiedztwie stawów nieznaczny obszar zajmowały wilgotne łąki kośne i zatorfienia z klasy Scheuchzerio-Caricetea fuscae oraz zadrzewienia brzoźowo-olchowe z dominacją *Salix cinerea*. Na kilku stawach znajdowały się mniej lub bardziej zarosnięte, suche przyzmy, wykorzystywane przez niektóre gatunki (np. czernicę) jako miejsca lęgów.

Ryc. 1. Mapa terenu badań
Map of the study area

A - "Podgórzyn"	B - "Sobieszów"	C - "Sosnówka"
1 - przyzmy
prisms	2 - groble
dykes	3 - drogi
roads
4 - strumienie
streams	5 - szuwary
emergent water
vegetation	6 - szuwary zlikwidowane w 1981/82
emergent water vegetation existing
till 1981
7 - zadrzewienia
wooded areas	8 - torfowiska i podmokłe łąki
peat bogs and meadows	

Obserwacje prowadzono w zasadzie w latach 1981-1987. Najdokładniejsze dane zebrano jednak w latach 1981-1983, kiedy to prowadzono regularne, cotygodniowe kontrole stawów w sezonie

lęgowym oraz w okresie wiosennych i jesiennych przelotów. W pozostałych latach obserwacje były nieregularne i trwały łącznie kilkanaście dni. Praca w terenie zajęła ogółem około 100 dni (400 godzin). Obserwacje prowadzono w oparciu o zalecenia podane przez Borowiec i in. (1981) i Ranszka (1983).

Przegląd gatunków

Przegląd obejmuje 54 gatunki ptaków związanych ze środowiskiem wodno-błotnym, w tym 26 gatunków lęgowych i 7 prawdopodobnie lęgowych. Ponadto na końcu podano kilka obserwacji bardziej interesujących gatunków, niekoniecznie związanych ze środowiskiem wodnym. Dla większości gatunków lęgowych ocenę liczebności przeprowadzono w latach 1981-1983 (Tabela 1).

Tachybaptus ruficollis - perkoz. W latach 1981-1983 na stawach gnieździło się 12-25 par.

Podiceps cristatus - perkoz dwuczuby. W latach 1981-1983 na stawach gniazdowało 25-30 par. Jest to najwyżej położone stanowisko lęgowe tego gatunku na Śląsku (Dyrz i in., w druku). Poza sezonem lęgowym występował nielicznie (do około 20 ptaków).

Podiceps griseigena - perkoz rdzawoszyi. Prawdopodobnie lęgowy. W latach 1982-1984, od maja do lipca obserwowano 1-2 pta-ki (w tym 26 V 84 - para wykazująca zachowanie godowe) oraz jednego ptaka od maja do czerwca 1986. Byłoby to najwyższe stanowisko lęgowe na Śląsku (Dyrz i in., w druku).

Podiceps auritus - perkoz rogaty. 2 V 1981 - 1 ptak (KF 0892/82).

Podiceps nigricollis - zausznik. W latach 1981-1983 stwierdzono odpowiednio: 8, 17 i 10 par lęgowych.

Phalacrocorax carbo - kormoran. Pojedyncze, dorosłe ptaki obserwowano 15 VIII 81, 21 VII 83, 19 VII 85 oraz dwa młode - 28 VIII 82.

Ardea cinerea - czapla siwa. Przelotne osobniki obserwowano corocznie od kwietnia do listopada, w liczbie 1-30.

Ciconia ciconia - bocian biały. W latach 1981-1986 na terenie stawów było czynne gniazdo, z którego ptaki wyprowadzały średnio 2 młode. W okresie lęgowym na stawach regularnie żerowały 1-4 ptaki. 22 V 82 obserwowano 6-10 bocianów.

Cygnus olor - łabędź niemy. Na terenie badań gnieździ się

Tabela 1. Liczba par lęgowych ptaków wodno-błotnych na stawach koło Podgórzyna, w latach 1981-1983

Number of breeding pairs of water and marsh bird species in the ponds near Podgórzyn, in 1981-1983

Gatunek Species	1981	1982	1983
<i>Anas platyrhynchos</i>	72	94	94
<i>Aythya fuligula</i>	(60)	(40)	(40)
<i>Fulica atra</i>	52	35	26
<i>Aythya ferina</i>	26	31	29
<i>Podiceps cristatus</i>	25	30	28
<i>Emberiza schoeniclus</i>	x	(20)	x
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	25	19	12
<i>Podiceps nigricollis</i>	8	17	10
<i>Carpodacus erythrinus</i>	4	18	7
<i>Charadrius dubius</i>	6	13	7
<i>Vanellus vanellus</i>	3	15	10
<i>Acrocephalus palustris</i>	x	5	x
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	x	5	x
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	3	6	5
<i>Gallinula chloropus</i>	5	5	(1)
<i>Anas crecca</i>	(4)	(3)	x
<i>Gallinago gallinago</i>	2	5	3
<i>Anas querquedula</i>	(2)	(2)	x
<i>Locustella naevia</i>	x	x	1
<i>Cygnus olor</i>	2	(1)	1
<i>Motacilla cinerea</i>	x	2	1
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	2	1	x
<i>Remiz pendulinus</i>	x	x	x
<i>Alcedo atthis</i>	1	1	x
<i>Locustella fluviatilis</i>	x	1	x
Razem Total	302	369	275
w nawiasie - przybliżona liczebność in parentheses - approximate number of pairs			
x - brak danych ilościowych no quantitative data available			

co najmniej od roku 1980 (Dyrz i in., w druku). Najwyższą liczebność - 5 par, stwierdzono w r. 1987. W 1988 gnieździły się 4 pary, a w pozostałych latach od 1 do 3 par.

Branta canadensis - bernikla kanadyjska. 26 IV 85 - 1 ptak (KF 1749/86).

Casarca ferruginea - kazarka. Jedną samicę obserwowano 8 V 81 (KF 0891/82).

Anas penelope - świstun. 19 X 81 widziano 2 pary, a 7 V 82 - 1 samca.

Anas strepera - krakwa. Prawdopodobnie lęgowa. 4 VI 82 obserwowano samicę i 26 V 84 - parę ptaków. Poza tym 21 IV i 1 V 81 widziano pojedyncze samce, 7 V i 12 VIII 82 - pojedyncze samice oraz 16 IV 86 - parę ptaków.

Anas crecca - cyraneczka. Obserwacje ptaków dorosłych w sezonie lęgowym wskazywały na możliwość gnieźdzenia się 4 par w r. 1981 oraz 3 par w 1982.

Anas platyrhynchos - krzyżówka. W latach 1981-1983 gniazdowały 72-94 pary. Wiosną (III-IV) notowano 100-350, a jesienią (IX-XI) - 200-730 krzyżówek.

Anas acuta - rożeniec. 15 IV 86 na stawach przebywała 1 para tych ptaków.

Anas querquedula - cyranka. W latach 1981-1982 gniazdowały prawdopodobnie 2 pary. Każdego roku wiosną (IV-V) obserwowano do 10 przelotnych osobników.

Anas clypeata - płaskonos. Prawdopodobnie lęgowy. 2 V 81 na stawach przebywała 1 para, a 23 V 81 - pojedynczy samiec. 16 V 86 widziano parę płaskonosów, a 28 VI 82 jednego samca i dwie samice. Ponadto jeden raz obserwowany jesienią: 28 XI 81 - 1 para.

Aythya ferina - głowienka. W latach 1981-1983 corocznie gniazdowało 26-31 par. Wiosną (IV-VI) obserwowano do 200 głowienek.

Aythya nyroca - podgorzałka. Prawdopodobnie sporadycznie lęgowa. 26 V 84 widziano 2 samce i 1 samicę.

Aythya fuligula - czernica. W latach 1981-1984 na suchych przymach stawów gnieździło się 40-60 par. Najliczniej występowała w okresie V-VII, kiedy to na stawach przebywało do 600 czernic.

Aythya marila - ogorzałka. 29. IV 87 - 1 samiec.

Bucephala clangula - gągoł. Cztery obserwacje 1-6 ptaków (III, IV, X, XI).

Circus aeruginosus - błotniak stawowy. Prawdopodobnie lęgnął się w sąsiedztwie stawów. Ptaki dorosłe obu płci obserwowano wielokrotnie w sezonie lęgowym 1981 i 1982.

Pandion haliaetus - rybołów. Pojedyncze osobniki obserwowano w dniach: 11 X 81, 4 IX 82, 13 IX 82, 16 IV 86 i 14 IV 87 oraz dwa ptaki 5-6 X 82.

Rallus aquaticus - wodnik. Jeden ptak słyszany 9 VIII 81.

Gallinula chloropus - kurka wodna. W latach 1981-1983 i 1986 - 1-5 par lęgowych.

Fulica atra - łyska. W latach 1981-1983 gnieździło się odpowiednio: 52, 35 i 26 par lęgowych. Najliczniej występowała jesienią (IX-X) - do 480 osobników.

Charadrius dubius - sieweczka rzeczna. W latach 1981-1984 gniazdowało na spuszczonej stawach 5-13 par.

Vanellus vanellus - czajka. W latach 1981-1983 na stawach i w ich bezpośrednim sąsiedztwie gnieździło się 3-15 par.

Gallinago gallinago - kszysk. W latach 1981-1983 i w r. 1986 stwierdzono występowanie 2-5 par lęgowych.

Limosa limosa - rzyk. 2 V 81 - 1 ptak.

Tringa erythropus - brodziec śniady. Jeden ptak obserwowany 7 V 82.

Tringa totanus - brodziec krwawodzioby. Osiem obserwacji 1-2 ptaków w okresie 14 IV-3 V oraz 14-30 VII.

Tringa nebularia - kwokacz. Pojedyncze osobniki obserwowano 19 VII i 30 VII 82.

Tringa glareola - brodziec leśny. W latach 1981-1982 (V-VIII) obserwowano od 2 do 28 ptaków.

Tringa ochropus - brodziec samotny. 5 IV 83 - 2 ptaki.

Actitis hypoleucos - brodziec piskliwy. W lipcu i sierpniu 1981 i 1982 spotykano 1-2 ptaki, a w r. 1983 - 1-2 pary, prawdopodobnie lęgowe, przebywały na stawach od kwietnia do czerwca.

Larus ridibundus - śmieszka. Nielęgowa. 1-50 ptaków spotykano w okresach: IV-V i IX-X.

Larus canus - mewa pospolita. 14 III 82 - 3 i 15 IV 83 - 1 ptak.

Sterna hirundo - rybitwa zwyczajna. 16 V 81 - 1 osobnik.

Alcedo atthis - zimorodek. W latach 1981-1982 - 1 para gnieździła się nad Czerwonym Potokiem.

Motacilla cinerea - pliszka górska. W latach 1982-1983 odpowiednio: 2 i 1 para gnieździła się nad Czerwonym Potokiem i Podgórną.

Motacilla alba - pliszka siwa. W okresie lęgowym na terenie stawów spotykano do 6 par ptaków.

Cinclus cinclus - pluszcz. 14 III i 20 IV 82 spotykano pojedyncze pluszcze oraz 24 III 82 parę tych ptaków.

Locustella naevia - świerszczak. W latach 1983 i 1986-1987 stwierdzono 1-4 śpiewające samce (V-VII), na zatorfionych łąkach graniczących ze stawami.

Locustella fluviatilis - strumieniówka. 20 V i 21 VI 82 w olsie graniczącym ze stawami stwierdzono pojedyncze, śpiewające samce.

Acrocephalus schoenobaenus - rokitniczka. W latach 1981-82 odpowiednio: 2 i 1 para lęgowa.

Acrocephalus palustris - łożówka. W r. 1982 - 5 par lęgowych. Dla pozostałych lat brak oceny liczebności.

Acrocephalus scirpaceus - trzcinniczek. W r. 1982 - 5 par lęgowych. Dla pozostałych lat brak oceny liczebności.

Acrocephalus arundinaceus - trzciniak. W latach 1981-1983 gniazdowało odpowiednio: 3, 6 i 5 par ptaków.

Remiz pendulinus - remiz. W latach 1986-1987 gnieździły się 2 i 1 para.

Carpodacus erythrinus - dziwonia. Lęgowa. W 1981 - 4, 1982 - 18 i w 1983-84 - 10 śpiewających samców.

Emberiza schoeniclus - potrzos. W r. 1982 gnieździło się około 20 par ptaków. Brak oceny liczebności dla pozostałych lat.

Inne gatunki

Pernis apivorus - trzmielojad. Pojedyncze ptaki widziano 30 X i 30 XI 82 oraz 15 IV 83.

Milvus milvus - kania rdzawa. 5 X 82 i 9 VIII 89 - pojedyncze ptaki.

Circaetus gallicus - gadożer. 29 VIII 82 obserwowano na stawach jednego ptaka.

Circus cyaneus - błotniak zbożowy. 5 IV 83 - 1 ptak.

Falco subbuteo - kobuz. 1-3 ptaki widziano 28 VIII, 5-6 X i 8 X 82 oraz pojedynczego ptaka - 27 IX 83.

Anthus spinoletta - siwerniak. Pojedyncze osobniki żerujące na spuszczonej stawach stwierdzono w dniach: 1 X 81 oraz 4 IV, 20 IV i 5 V 82.

Podsumowanie wyników i uwagi

Stwierdzono występowanie 26 gatunków lęgowych związanych ze środowiskiem wodnym, wśród których zdecydowanie dominowała licznie krzyżówka. Stosunkowo licznie gniazdowała jeszcze czernica, łyska, głowienka, perkoz dwuczuby, potrzos oraz perkozy. Z faunistycznego punktu widzenia, za najciekawsze można uznać prawdopodobne gnieźdzenie się brodziec piskliwego i lęgi cyraneczki. Ze względu na niewielką powierzchnię kompleksu oraz pozostawienie większości stawów bez wody przez znaczną część roku, nie odgrywały one większej roli dla ptaków w okresie wędrówki wiosennej i jesiennej. Dotyczyło to również ptaków siewkowatych (Charadriiformes).

Biorąc pod uwagę niewielki obszar stawów i ubóstwo roślinności wodnej wynurzonej, zróżnicowanie gatunkowe było stosunkowo wysokie. Na obszarze 235 ha wyprowadzało lęgi 26 gatunków (nie licząc 7 prawdopodobnie lęgowych). Ze Śląska, odpowiednimi danymi, dysponujemy tylko z dwóch kompleksów stawów rybnych w dolinie Baryczy: stawów krośnickich i żeleźnickich (Ranoszek 1987). Szczególnie na tych pierwszych roślinność wodna była znacznie obfitsza niż na stawach podgórzyńskich. Na obszarze 425 ha występowały tu 32 gatunki lęgowe związane ze środowiskiem wodnym. Na stawach k. Żeleźnik odpowiednie liczby wynosiły: 172 ha i 35 gatunków lęgowych. Niski udział roślinności wodnej wynurzonej na stawach podgórzyńskich prawdopodobnie był powodem braku takich gatunków, jak bąk *Botaurus stellaris*, bączek *Ixobrychus minutus*, czy też gęś gęgawa *Anser anser*, które gnieździły się na stawach w dolinie Baryczy.

Literatura

- Borowiec M., Stawarczyk T., Witkowski J. 1981. Próba uściślenia metod oceny liczebności ptaków wodnych. Not. Orn. 22: 47-61.

- Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. w druku.
Ptaki Śląska - monografia faunistyczna. Wrocław.
- Kulik Z. 1986. Jelenia Góra i okolice. Wydawnictwo "Sport i Turystyka". Warszawa.
- Ranoszek E. 1983. Weryfikacja metod oceny liczebności lęgowych ptaków wodnych w warunkach stawów milickich. Not. Orn. 24: 177-201.
- Ranoszek E. 1987. Lęgowe ptaki wodne stawów krośnickich w latach 1979-1985. Ptaki Śląska 5: 49-62.

Summary

The study area was a complex of fish ponds near the village Podgórzyn, south of Jelenia Góra, c. 320 m a.s.l. The ponds are 235 ha in area, only to a small extent (5-10% water table) covered with vascular water vegetation, mostly monospecies beds of *Phragmites communis* and *Typha latifolia*. Of water and marsh birds a total of 26 breeding and 7 probably breeding species were found (Table 1). The most numerous breeders were (number of breeding pairs in parentheses): Mallard Anas platyrhynchos (72-94), Tufted Duck Aythya fuligula (40-60), Coot Fulica atra (26-52), Pochard Aythya ferina (26-31), Great Crested Grebe Podiceps cristatus (25-30), Reed Bunting Emberiza schoeniclus (c. 20) and Little Grebe Tachybaptus ruficollis (12-25). From faunistic viewpoint probable breeding of 1-2 pairs of Common Sandpiper Actitis hypoleucos and breeding of Teal Anas crecca is interesting.

Bożena Gramsz, Muzeum Przyrodnicze, ul. Wolności 268,
58-560 Jelenia Góra, Poland